

FRANSA MİLLİ KÜTÜPHANESİ TURC 288 NO.LU MECMUADA YER ALAN GAZELLER ÜZERİNE*

ON THE GHAZALS IN THE POEM COLLECTION TURC NO. 288 OF THE NATIONAL LIBRARY OF FRANCE

Araştırma Makalesi
Research Paper

Oğuzhan GÜNDÜZ**

Öz:

Klasik Türk şiirinin kurucularından sayılan Necâtî Beg (ö. 914/1509), XV. yüzyılda, çağdaşlarının pek çoğunun aksine Türkçe kafiye ve rediflere, mahallî unsurlara, halk arasındaki konuşma kalıplarına ve deyimlere şiirlerinde geniş ölçüde yer vermiştir. Latîfî (ö.990/1588) ve Âşık Çelebi'nin (ö.979/1572) "melîkû'ş-şu'arâ" olarak nitelendirdiği Necâtî Beg'in şiirlerinde şüphesiz Türkçenin inceliklerini ve zenginliklerini görmek mümkündür. Necâtî Beg, aynı zamanda kendisinden sonra yetişen Fuzûlî (ö.963/1556), Zâtî (ö. 954/1547) ve Bâkî (ö. 1008/1600) gibi büyük şairlerin üzerinde de oldukça etkili bir isim olmuştur. Bu çalışmada, Fransa Milli Kütüphanesi'nde bulunan Turc 288 no.lu mecmuanın tavsifi yapıldıktan sonra, mecmuada yer alan ancak Necâtî Beg'in neşredilmiş divanında bulunmayan bir gazeli, tarafımızca yapılan diliçi çevirisi ve açıklamasıyla beraber tanıtılmıştır. Bununla birlikte elimizde müstakil bir eseri bulunmayan ve Üsküdar muhitinde anılan Hâşimî'nin daha önce bilinmeyen bir gazelinin neşrine de yer verilmiştir. Ayrıca mecmuada bulunan ancak Bâkî'nin yayımlanmış divanında yer almayan ve hem Bâkî hem de Bâlî mahlaslı verilen gazelin *Meşâirü'ş-şuarâ*, *Kühû'l-Ahbâr* ve *Tezkiretü'ş-şu'arâ*'dan hareketle şairlere aidiyeti tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, Necâtî, Hâşimî, Bâkî, Bâlî, Fransa Millet Kütüphanesi, Mecmua, Şiir, Gazel.

Abstract:

Necâtî Beg (ö. 914/1509) who is considered one of the founders of classical Turkish poetry, XV. In the 19th century, unlike many of his contemporaries, rhymes and redifs in Turkish, local cultural elements, vernacular speech patterns and idioms were widely included in his poems. It is possible to see the lexical and formal subtleties and richness of Turkish in the poems of Necâtî Beg, which Latîfî (d.990/1588) and Âşık Çelebi (d.979/1572) describe as "melîkû'ş-şu'arâ" (the sultan of the poets). Necâtî Beg also became a very influential name on great poets such as Fuzûlî (d. 963/1556), Zâtî (d. 954/1547) and Bâkî (d. 1008/1600) who grew up after him. In this study, after the description of the poem collection numbered Turc 288 in the National Library of France, a ghazal that is in the poem collection but not in the published divan of Necâtî Beg introduced with its intralingual translation and explanation. In addition to this, the publication of a previously unknown ghazal of Hâşimî, who is known to resided in Üsküdar neighborhood by the tazkira records, whose work has not yet been found also be included. In addition, the belonging of the gazel, which is given under the pseudonyms of Bâkî and Bâlî, which is in the poem collection but not in the published Bâkî Dîvân, discussed with reference to *Meşâirü'ş-şuarâ*, *Kühû'l-Ahbâr* and *Tezkiretü'ş-şu'arâ*.

Keywords: Classical Turkish language, Necâtî, Hâşimî, Bâkî, Bâlî, The National Library of France, Journal, Poetry, Ghazal.

* Makale Geliş Tarihi: 27.04.2022

Makale Kabul Tarihi: 18.07.2022

** İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi; oguzhangunduz2021@ogr.iu.edu.tr, orcid.org/0000-0003-4220-2762.

GİRİŞ

Arapça “cem” kökünden türeyip mecmû’ kelimesinin müennesi olan “mecnûa”, “toplanıp biriktirilmiş, tertip ve tanzim edilmiş şeylerin hepsi” (Develioğlu, 2007: 596) anlamlarına gelmektedir. Edebî bir terim olarak mecmua; seçilmiş şiir, münşeât, güfte vb. eserlerin toplanarak bir araya getirildiği eserlerin genel adıdır (Mermer ve Keskin, 2005: 66).

Manzum olduğu gibi mensur olarak da karşımıza çıkan mecmualar, bir nevi derleyicinin not defteridir. Müellif beğendiği şairlerin şiirlerini not ettiği gibi şahsiyetlerin biyografik bilgilerini, devrin önemli olaylarını veya faydalı gördüğü birtakım bilgileri de not edebilir.¹ Bu anlamda edebî bir terim olarak mecmua “farklı kişilere ait metinlerin/metin parçalarının bir araya getirildiği eserler bütünü” olarak da tarif edilebilir (Köksal, 2012: 83).

Klasik şiirimizde mecmualar, şairlerin divanlarına girmemiş pek çok şiiri barındırmasından ve dönemin genel şiir beğenisini sunmasından dolayı oldukça önem arz etmektedir. Bazen divanda yer alan şiirin, mecmuada yer alan şiirle aynı olmadığı görülebilir. Söz gelimi divan nüshasında müstensih dalgınlığıyla yanlış yazılmış kelimeler, mecmualarda doğru bir şekilde karşımıza çıkabilir. Bu sebeple divanlar neşredilirken mecmuaların da ıskalanmaması gereken kaynaklar olduklarına ve naşirler tarafından göz önünde bulundurulmaları gerektiğine inanıyoruz.² Zira tam bir metin ortaya konulmadan tam bir tahlil ve tam bir edebiyat tarihi ortaya konulmayacaktır. Tam bir metni ortaya koymak için de bazen sadece divanlar yeterli gelmemekte ve bu yüzden de mecmualara başvurulmaktadır. Tabii bu durumda birkaç mecmua taramasının pek bir faydası olmayacaktır. Bu konuda MESTAP, sistematik bir çalışma önerisi getirmesi açısından önemli ve büyük bir adımdır. Dolayısıyla herhangi bir şairin yayımlanmamış şiirini bulup merak eden araştırmacı, neşredilmiş pek çok mecmuadan tarama yapabilme fırsatını yakalayabilecektir. Bütün bunlar kütüphane rafalarında tozlanmış ve unutulmaya yüz tutmuş mecmuaların aslında edebiyat tarihi açısından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Tezkirelerde; *Münâzara-i Gül ü Hüsrev*, *Gül ü Sabâ*, *Mihr ü Mâh*, *Leylâ vü Mecnûn* gibi eserleri olduğu belirtilse de günümüzde Necâtî Beg’in elimizde var olan tek eseri *Dîvân*’ıdır. Necâtî Beg’in *Dîvân*’ı ilk olarak Ali Nihad Tarlan tarafından hazırlanmıştır. Ali Nihad Tarlan’ın neşri, 1963 yılında MEB Yayınları tarafından basılan 550 sayfalık çalışmadır.³ Daha sonraki neşir ise, Ali Nihad Tarlan’ın neşrinde yer almayan bir nüsha üzerinden Ozan Yılmaz tarafından hazırlanan ve 2015 yılında Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığınca yayımlanan 558 sayfalık çalışmadır.⁴ Ozan Yılmaz’ın bu çalışması, Ali Nihad Tarlan’ın neşrinde yer almayan şiirleri de içermektedir.

¹ Makale konumuzu aştığından dolayı mecmualar ve önemi hakkında daha geniş bilgi için şu kaynağa bakılabilir: Köksal, M. F. (2012). “Şiir Mecmualarının Önemi ve Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi”, *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, İstanbul: Kesit Yayınları.

² Nitekim Mehmet Çavuşoğlu, *Amrî Dîvânı ve Helâkî Dîvânı*’nı neşrederken mecmuaları da taramıştır.

³ Tarlan, A. N. (1963). *Necâtî Beg Dîvânı*, İstanbul: MEB Yayınları.

⁴ Yılmaz, O. (2015). *Necâtî Bey Dîvânı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.

Fransa Milli Kütüphanesi'nde Bulunan Turc 288 No.lu Mecmuanın Tavsifi

Çalışmamıza konu olan mecmua Fransa Milli Kütüphanesi'nde bulunan Supp. Turc. 288 numaralı mecmuadır. Katalog bilgilerine göre mecmuanın cildi kabartmalı ve yaldızlı kahverengi deri kaplıdır. Pek çok şairden şiirler ihtiva eden mecmua, bazıları boş ve karalı olmak üzere 94 varaktır. Bazı varaklarda mürekkep lekeleri mevcuttur. Muhtelif satır sayısına sahip olan söz konusu mecmua 20,5×13,5 cm ebadındadır. Mecmuada yer alan yazı tipi tâlik, nesih ve sülüs olmak üzere yazılar yer yer harekeli yer yer harekesizdir. Kütüphanenin katalog kaydında mecmuanın XVII. yüzyılın başlarında tertip edildiği belirtilmektedir. Fakat mecmuanın son varağında Ebussuud Efendi'nin "müfti's-sakaleyn" yani şeyhülislâm iken Kostantine'yi teftiş ettiğinde aldığı notlara yer verilmiştir. Mecmuadaki şairlere bakıldığında ise pek çoğunun XVI. yüzyıl şairi olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bizim kanaatimize göre mecmua, XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra tertip edilmiş olmalıdır. Söz konusu mecmua, mânidar bir şekilde Ahmed Paşa'ya⁵ ait şu beyitle başlamaktadır:

Almazdı adım ağzına o maḥla -ı cemāl

Mecmū'asında maḥlaş-ı eṣ'arum olmasa (Ahmed Paşa/Tarlan G. 285/3)

Devamında ise şu beyit yer almaktadır:

Bu hattıñı ger maḥbūb alsa eline

Bir iki būse vire ben kılına

Kütüphanenin katalog kayıtlarına göre mecmuada şiiri bulunan şairler -alfabetik olarak- şu şekildedir:

Abdî (3), Âlî (4), Ali Bâlî, Âlî Çelebi (2), Ahmed Paşa (2), Bâkî (28) Bâlî (1), Behiştî (1), Celâlî (1), Emrî (1), Fakirî (2), Fârisî (1), Fehmî (1), Fevrî (1), Figânî (2), Firâkî (1), Fuzûlî (2), Hâce Hâfız (2), Hâletî (1), Haliloğlu (1), Hâşimî (Üsküdârî) (1), Hayâlî (5), Hayretî (4), Hilâlî (1), Huzûrî (1), Makâlî, (1), Mirza Pevârî⁶ (Katib fakir Mehmed et-Tebrizî) (1), Muhibbî (24) Necâtî (14), Sâdik (1), Seyyid (1), Selîmî (1), Sivâsî (2), Siyâhî (1), Şemsi Paşa (2), Şeyhî (1), Süheylî (1), Şem'î (1), Şeyh Sa'dî, Ubeydî (2), Ulvî (3), Vusûlî (2) Yahyâ, Yakînî (1), Zamânî (1), Zâtî (2).

Tespit edebildiğimiz şairlerin yer alan şiir sayılarını parantez içinde belirttik. Bununla birlikte mecmuayı incelediğimizde kütüphane katalogunda belirtilmeyen şu şairlerin birer şiirine de rastladık:

İşretî (52b), Kabûlî (53b), Molla' Camî (84a), Nazîfî (90a), Nihânî (54a), Rahmî (Bursalı) (52a)

Çalışmamıza konu olan mecmuanın 86(b). varağında Necâtî Beg'in yayımlanmış *Dîvân*'ında bulunmayan şu gazeli yer almaktadır:

⁵ Tarlan, A. N. (2000). *Ahmed Paşa Dîvânı*, İstanbul: Akçağ Yayınları.

⁶ Kütüphane katalogunda Mirza Pevârî olarak kaydedilmiş fakat böyle bir şaire kaynaklarda rastlanmamaktadır. Gazelin mahlas beytinden yola çıkıp böyle bir adlandırmaya gitmiş olmalıdır. Fakat orada Pevârî gibi bir mahlas-tan ziyade süvarî kelimesi yer almaktadır. Gazelin sonunda ise Katib fakir Mehmed et-Tebrizî notu düşünülmüştür.

⁷ Mecmuada Moñla şeklinde yazılmış.

Gazel***Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün***

1. Şehâ ‘âşıkларуñ gör kim döyer cevri ü belasına
N’ola mihr ü vefâ kılsa güzeller mübtelâsına
2. Yoluñda cân dirîğ eyler dir imiş saña ol düşmen
İnanma hey ala gözlüm rakîbün iftirâsına
3. Münâcât eyleyüp dil dir ilâhî şaklağıl yâri
Melekler gökde âmîn dir el açdıķça du‘âsına
4. Kara tonlar geyer dilber meger bir ‘âşık ölmüşdür
Yürür âheste âheste varur ‘uşşâķı yasına
5. Cemâlün muşhafı haķķı Necâtî ey perî peyker
Ölüm haddine varmışdur demidür başla Yâ-sîn’e

1. Ey şah! Bak, âşıklar [güzellerin]jeziyet ve belasına dayanır/tahammül eder; güzeller [de] müptelalarına sevgi ve vefa gösterse ne çıkar?

Âşıkâne bir tarzda karşımıza çıkan bu gazelin matla beytinde şair, sevgiliyi, klasik şiirimizde en çok benzetilen unsurlardan birine, şaha benzeterek açık istiare yapmıştır. Gazel “şehâ” nidasıyla başlamış ve şah da güzeller şahı olduğu için dolaylı yoldan sevgiliye hitapta bulunulmuştur. Klasik şiirde karşımıza çıkan genel sevgili tipi, âşığa sevgi ve vefa göstermeyip daima cefa gösteren, kahredici ve ilgisiz davranan söz gelimi gaddar bir tiptir. Âşıklar sevgilinin o kadar eziyetine ve belasına dayanıyor, bir defa da güzeller kendisine müptela olan âşıklara vefa gösterse bundan ne çıkar? Şair aslında sevgilinin âşıklara vefa göstermeyeceğini biliyor. Dolayısıyla burada soru, cevap alınmak için değil, mezkur dertten yakınma amaçlı sorulmuştur.

2. O düşman sana [benim hakkımda, senin] yolunda canını esirger, [can vermekten çekinir] diyormuş. Hey ela gözlüm, rakibin bu iftirasına inanma.

Âşık, maşuk ve rakip üçgeninde rakip, âşığın maşuka kavuşmasına engel olanı temsil etmektedir. Söz gelimi klasik Türk şiirinde rakibin türlü iftira atması âdet hâline gelmiştir. Âşık ise rakip karşısında daima masumdur. Söz konusu beyitte rakibin, âşığın sevgilisine kavuşmasını engellemek için iftira attığı belirtilmektedir.

3. Gönül, yakarır “Allah’ım, sevgiliyi esirge.”der; melekler [de] gökte el açtıkça onun duasına âmin der.

Gazelde hadis kaynaklarında bulunan şu hadise telmihte bulunulduğu görülmektedir. Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyete göre, Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “Sizden biriniz âmin derse melekler de gökte âmin derler, sizden birinizin âmin demesi meleklerin âmin demesine uygun düşerse geçmiş günahları affedilir.” (Dârimi, Salat: 38; İbn Mâce, İkametü’s Salat: 14). Nitekim Necâtî Beg’in, “Sen göke çık güneş gibi geçsün yire rakîb /Âmîn ide felekde melekler du‘âmuza” beyti bu hadise telmihte bulunduğu bir başka beytidir. Beyitte âşığın

gönlünün, sevgiliyi tüm rakiplerden saklaması için yakarıştta bulunduğu ve gönlün bu yakarışına ise meleklerin gökte âmin dediği belirtilmektedir.

4. Međer bir âşık ölmüş, [bundan dolayı] dilber/sevgili kara donlar giyip aheste aheste âşıklarının yasına gider.

Eski zamanlardan beri gelen karalar giyme, halk inanışında bir yasin gereğidir. Klasik Türk şiirinde pek çok şair de bu inanışı şiirlerinde kullanmıştır. Necâtî Beg de bir sonraki beyitte vereceği ölüm haberinin alt yapısını bu beyitte “kara tonlar (elbiseler) giymiş bir dilber” imajıyla hazırlamaktadır.

5. Ey peri yüzlü! Necâtî ölüm haddine varmıştır [/ölmek üzeredir];[şimdi tam] zamandır, cemalinin mushafı hakkı için Yâsin [okumaya] başla.

Şiirlerinde pek çok unsuru barındıran Necâtî Beg, bu beytinde ölüm döşeğinde olan hastanın veya ölmüş birinin ardından Yâsin okunması inancına telmihte bulunmuştur. Nitekim kaynaklarda geçen Hz. Peygamberin “*Yasin, Kur’ân’ın kalbidir. Onu bir kimse okur ve Allah’tan âhret saadeti dilerse, Allah onu mağfîret buyurur. Yâsin’i ölümlerinizin üzerine okuyunuz.*” (Müsned, 5/26) hadisinden hareketle ölüm döşeğinde olan birinin yahut ölmüş birinin kabri başında Yâsin okunması inanışını şiirine taşımıştır. Beyitte yer alan “Yâsin’e” kelimesi aynı zamanda “yasına” şeklinde okunabileceği için şair, oldukça başarılı ve anlamlı bir tevriye örneği oluşturmuştur.

Bu gazelde geçen ifadelerle Necâtî Beg’in yayımlanmış divanındaki ifadelerin oldukça benzer olduğu hatta benzerlikten öte aynı imajların ve terkiplerin kullanıldığı görölmektedir. Örneđin, Necâtî Beg’in divanındaki 296. gazelde yer alan “cân dirîğ eyler Necâtî dir imiş ol bî-vefâ” ifadesi ile yayımladığımız gazelin 2. beytindeki “yoluñda cân dirîğ eyler dir imiş saña ol düşmen” ifadesi büyük oranda örtüşmektedir. Bunun yanında yayımladığımız gazeldeki son beyitte yer alan “cemâlûñ muşhafı hağkî *Necâtî* ey perî peyker/Ölüm haddine varmışdur demidür başla Yâ-sîn’e” ifadesinin, Necâtî Beg’in divanındaki 299. gazelinde yer alan “cemâlûñ muşhafı hağkî” ve 419. gazelinde yer alan “benüm çün hâce başla oğu Yâ-sîn” mısralarıyla birebir örtüştüğü görölmür. Ayrıca Necâtî Beg’in divanında yer alan 489. gazelde “âmîn ide felekde melekler” ifadesiyle “melekler gökde âmin dir” ifadesi oldukça benzerdir.⁸ Bütün bu karineler, söz konusu gazelin Necâtî Beg’e ait olduğunu destekler niteliktedir.

Tablo 1.

Necâtî Beg Dîvânı	Mecmuadaki Gazel
cân dirîğ eyler Necâtî dir imiş ol bî-vefâ (G. 296)	yoluñda cân dirîğ eyler dir imiş saña ol düşmen
cemâlûñ muşhafı hağkî (G. 299)	cemâlûñ muşhafı hağkî <i>Necâtî</i>
benüm çün hâce başla oğu Yâ-Sîn (G. 419)	ölüm haddine varmışdur demidür başla Yâ-sîn’e
âmîn ide felekde melekler (G. 489)	melekler gökde âmin dir

Çalışmamıza konu olan mecmuanın 78(b). varağında ise Haşimü’l-Üsküdârî serlevhalı bir gazel yer almaktadır. Üsküdar muhitinde anılıp Hâşimî mahlasını kullanan hem

⁸ Benzerlikleri daha somut hâle getirmek için tablo hâline getirdik. (bkz. Tablo 1)

XVI. yüzyılda hem de XVIII. yüzyılda yaşayan iki şair vardır. Fakat mecmuada yer alan Hâşimî, XVI. yüzyılda yaşayan Hâşimî olmalıdır. Zira mecmuanın XVI. yüzyılın sonlarına doğru yazıldığını tahmin ettiğimizi söylemiştik. Bunun yanında XVIII. yüzyılda yaşayan Hâşimî Celvetiye tarikatına mensup melâmîmeşrep bir sufidir ve Hâşimî Baba olarak anılmaktadır.⁹ Fakat gazel tasavvufi olmaktan ziyade âşıkâne bir tarzda karşımıza çıkmaktadır. Kınalızâde'nin tezkiresinde¹⁰ Hâşimî hakkında şu bilgiler verilmektedir:

“Üsküdarandur. Babası fırka-i kuzât ve zümre-i sâdât-ı ‘amîmü’l-berekâtdan Isparta nâm kasabadandur. Fakîhzâde dimekle şöhre-i enâm idi. Sâlik-i tarîk-i ‘ilm olup mansıb-ı kazâyâ müteavğğil oldukda Üsküdarı mutavattın u mütenehhil olmagla kasaba-i mezbûrede müte’ehhil olmuş idi. Şâ’ir-i mezbûr ma’ârif ü kemâlâtla ma’mûr hâlâ kâdî-i Dârü’s-saltana olan Kara Çelebizâdenün mülâzımı olup enzâr-ı fazl-ı mevfür ile manzûr bûstân-ı dil ü cânu enhâr-ı lutf-ı bî-kerânî ile ma’mûr olmuşdur.”

Riyâzî tezkiresinde ise Hâşimî'nin adı Mehemmed Çelebi olarak geçmekte ve h. 1000 (m. 1591/92) yılında vefat ettiği yazmaktadır.¹¹ Ayrıca Hâşimî'nin, *Sultân-ı Hübâna Münsib Eş'âr*¹² adlı mecmuada Üsküdar-ı Hâşimî adıyla yedi adet gazelinin matla beyitleri verilmiştir. Bizim çalıştığımız mecmuada yer alan gazeldeki matla beyti burada yoktur.

Mecmuada, elimizde müstakil bir eseri olmayan ve şiirlerini sadece tezkirelerde ve mecmualarda gördüğümüz, Üsküdar muhitinde anılan XVI. yüzyıl şairi Hâşimî'ye ait olduğunu düşündüğümüz şu gazele rastladık:

Gazel

Hâşimü'l-Üsküdarî

Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

1. Turreñ içre görinen ebrü mı yâhod rā mıdur
Yâ şehâb içinde eyâ gurre-i garrā mıdur
2. Sünbül-i hoş-bū mıdur gülzâr-ı hüsnuñde senüñ
Ruĥlaruñ üstinde yâ ol zülf-i ‘anber-sâ mıdur
3. Ruĥ mıdur bilsek ‘aceb yâ lâle-i sîr-âb mı
Bağ-ı hüsnuñde açılmış ya gül-i ra’nâ mıdur
4. Görinen ağzuñda diş mi göncede şebnem mi yâ
Hoĥka-i la’l içre konmuş lü’lü’-yi lâlâ mıdur
5. Mihr-i ebrûsı hevâ-yı kâküli ey **Hâşimî**
Al[1]nuñda ħan yazu başuñda bî-sevdâ mıdur

⁹ Çiftçi, Ö. (2017). *Fatin Tezkiresi*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 528-529.

¹⁰ Sungurhan, A. (2017). *Tezkiretü’ş-şu’arâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 913.

¹¹ Açıkgöz, N. (2017). *Riyâzü’ş-şu’arâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 342-343.

¹² Gürbüz, M. (2018). *Sultân-ı Hübâna Münsib Eş'âr*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Bâkî, Fuzûlî, Hayâlî, Emrî gibi şairlerin divanlarına bakıldığında “mıdur” redifli gazellerin XVI. yüzyılda şairler tarafından çokça beğenildiği ve yazıldığı görülmektedir. Bununla birlikte XVI. yüzyıl şairi Şemsi Paşa'nın *Dîvân*'ında¹³ yer alan “mıdur” redifli gazelle incelendiğinde yukarıdaki gazelle hemen hemen aynı terkiplerin yer aldığı dikkat çekmektedir.

Tablo 2.

Şemsi Paşa'nın Gazeli	Hâşimî'nin Gazeli
Gurre-i ğarra mı ya mihr-i cihân-ârâ mıdur (G.43/2)	Yâ şehâb içinde eyâ gurre-i ğarrâ mıdur
Gülşen-i hüsün içre yâhüd bir gül-i ra'nâ mıdur (G. 43/5)	Bağ-ı hüsünüde açılmış ya gül-i ra'nâ mıdur
Nokta-i mevhum içinde görinen dendân mıdur (G.43/7)	Görünen ağzuñda dış mi ğoncede şebnem mi yâ
Hoğka-i mercânda yâhüd lü'lü'-yi lâlâ mıdur (G.43/7)	Hoğka-i la'l içre ğonmuş lü'lü'-yi lâlâ mıdur

Bir Şiir Üç Şair (Bâlî mi Bâkî mi Sâkî mi?)

Mecmuayı taradığımızda ayrıca dikkat çekici bir meseleye rastladık. Mecmuanın 31(a). varağında Bâkî'nin yayımlanmış *Dîvân*'ında¹⁴ bulunmayan, Bâkî mahlaslı şöyle bir gazelle bulunmaktadır:

Gazel

Mef'ûlü / Fâilâtü / Mefâîlü / Fâilün

1. Bâğun güli vü sünbülü servi benefşesi

Yâri gelür diyü ğodılar gözci nergisi

2. Aldı haber şabâdan vü döndi göz eyledi

Miskînün o imiş çemen içinde sekmesi

3. Ey hızr-dil şeker-leb ü ey çeşme-i hayât

Zülf-i nigâra uyma kerlikdür? ötesi¹⁵

4. Bâkî nice halâs ola ğaplân-ı 'ışğdan

Kim geçdi cândan öte tîz-pençesi¹⁶

Daha sonra aynı mecmuanın 42(b). varağında hemen hemen aynı gazelle, Bâlî mahlasıyla yer almaktadır:

Gazel

Mef'ûlü / Fâilâtü / Mefâîlü / Fâilün

1. Bâğun güli vü sünbülü servi benefşesi

Yâri gelür diyü ğodılar gözci nergisi

¹³ Akkaya, M. (1992). Şemsi Paşa Dîvânı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

¹⁴ Küçük, S. (2019). *Bâkî Dîvânı*, Ankara: TDK Yayınları.

¹⁵ Mısrada hece eksikliğinden dolayı vezin hatası vardır.

¹⁶ Mısrada hece eksikliğinden dolayı vezin hatası vardır.

2. Aldı haber şabādan ü döndi göz eyledi
Ya‘ni gelür o gözler[i] āhū kesin sözi
3. Müştākmiş benefşe ki pāyine yüz süre
Miskīnūñ o imiş çemen içinde sekmesi
4. Ey hıızr-dil şeker-leb ü ey çeşme-i hayāt
Zülf-i nigāra uyma karanlıkdur ötesi
5. **Bālī** nice hālās ola kaplān-ı ‘ışkdan
Çünkim cāndan öte geçer cāna pençesi

Mecmuada yer alan bu gazelin ilk iki beyti *Meşâirü’ş-şuarâ’da* ve *Künhü’l-Ahbâr’da* da geçmektedir. *Meşâirü’ş-şuarâ’da* Sâkî maddesinde gazel hakkında şu bilgiler verilmektedir¹⁷:

“...*Merhūm Merhabā Çelebi’den işitdüm ki mezbūr şürekāmızdan ve yārānumuzdandır dirdi. Bu gazeli ki eller Necātī’ye ve ba’zılar Kemāl Paşazāde’ye isnād iderler, ol ana isnād iderdi. Tarīk-i ‘ilmde ahrete irtihāl eylemişdür.*

...ve lehu:

*Bāguñ güli vü sünbülü serv ü benefşesi
Yāri gözet diyü kodılar gözci nergisi
Aldı haber şabādan ü döndi göz eyledi
Ya‘ni gelür o gözleri āhū kesin sesi”*

Künhü’l-Ahbâr’da ise şu bilgiler geçmektedir¹⁸:

“*El-hak bir latīf gazeldür ki yüz mikdārı şī‘r-i nāzūge bedeldür. Ba’zılar bunu Kemāl Paşazādeye ve niceler Necātī merhūma isnād iderken mevāliden Merhabā Çelebi merhūm halkun şübhelerin zā‘il eyledi. Merhūm Sâkī bizüm şürekāmızdan iken bu gazeli dimişdür diyü söyledi ve bu dahı mezbūrundur:*

Diger

*Bāguñ güli vü sünbülü serv ü benefşesi
Yāri gelür diyü kodılar gözci nergisi
Aldı haber şabādan ü döndi göz eyledi
Ya‘ni gelür o gözleri āhū kesin sesi”*

Ayrıca Latifî, Sâkî’nin Necâtî tarzında şiir yazdığını söylemekte ve “didiler” redifli bir gazel vererek bu gazelin Necâtî’ye mi ait olduğu yoksa Sâkî’ye mi ait olduğu hakkında bir seçicilik yapılamayacağını belirtmektedir¹⁹:

¹⁷ Kılıç, F. (2018). *Meşâ’irü’ş-şu‘arâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları s. 405.

¹⁸ İsen, M. (2017). *Künhü’l-Ahbâr’ın Tezkire Kısmı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 149-150.

¹⁹ Canım, R. (2018). *Tezkiretü’ş-şu‘arâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 263-264.

“Şive-i eş’ârda ve işve-i güftârda Necâtî tarzına gitmişdür. Hoşca eş’ârı ve hoş-âyende güftârı çokdur ve üslûb-ı şî’rde tarz-ı Necâtî ile tefâvüt-i fâhişi ve nokşân-ı zâhiri ol kadar yokdur. Tarz-ı mezbûra taklîd-i tâmı olduğu bâ’isden halk teşhîs ü temyîz idemeyüp ağleb-i ebyâtın Necâtî’ye isnâd iderler. ‘Ale’l-ħuşûş ki bu şî’r-i meşhûruñ tarz-ı Necâtî ile meyânların degme suħandân temyîz idemez.”

Bütün bunların yanında Kınalızâde Hasan Çelebi’nin *Tezkire-i Şuarâ*’sında da Merhaba Çelebi’den hareketle bu şiirin Sâkî’ye ait olduğu söylenmiş fakat Kınalızâde bu gazelin Bâlî’ye ait olduğunu belirtmiştir.²⁰ Bâlî adlı şairden bahsederken ise şu bilgileri vermektedir:²¹

“Bu bir iki eş’âr anundur.

Şî’r: Ne lutf itdün bana kahr ile garrâlanmadan gayrı

Güzeller şâhu nen gördük temâşâlanmadan gayrı

Gazel:

Bâgun güli vü sünbüli serv ü benefşesi

Yâri gelür diyü kodılar gözci nergisi

Aldı haber sabâdan ü döndi göz eyledi

Ya’ni gelür o gözleri âhû kesün sesi

Müştak imiş benefşe ki pâyuna yüz süre

Miskînün uymuş çemen içinde sinmesi

Bâlî nice halâs ola kaplân-ı ‘ışkdan

Çünkim irişdi tenden öte câna pençesi”

Görüldüğü üzere Âşık Çelebi, Kınalızâde Hasan Çelebi ve Gelibolulu Âlî, söz konusu gazelin farklı kişilere ait olabileceği bilgisini vermişlerdir. Merhabâ Çelebi’yi kaynak göstererek bu şiirin Sâkî adlı şaire ait olduğunu aktarmışlardır. Kınalızâde ise bu gazelin Bâlî’ye ait olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla tezkirelerdeki bilgilerden hareketle gazel; Necâtî, Kemal Paşazâde, Bâkî, Sâkî ve Bâlî gibi şairlere atfedilmektedir. Lâtîfi’nin ve bahsedilen diğer tezkirecilerin verdiği bilgilere göre Sâkî’nin Necâtî’den etkilendiği ve onun tarzında yazdığı bilgisi, gazelin Sâkî’ye ait olabileceğini düşündürse de bu şiirlere bakıldığında yayımladığımız şiirin Sâkî adlı şairin kelime kadrosuyla ve tarzıyla örtüşmediği görülür. Bunun yanında Sâkî, Bâlî ve Bâkî mahlaslarının birbirine benzer olması ve bu yüzden de gazelin asıl sahibinin kim olduğu konusunda bir karışıklığa yol açmış olması muhtemeldir. Kınalızâde’nin tezkiresinde Bâlî’nin Sultan Selim (I.) döneminde vefat ettiği belirtilmektedir (Sungurhan, 2018: 230). Dolayısıyla Bâkî’nin 933/1526-27 yılında doğduğu düşünülürse Bâlî, Bâkî’den önce yaşamıştır. Bunun yanında elimizde Bâlî’nin eseri olmadığından sadece tezkirelerdeki şiirlerden hareketle kesin bir hükme varmak işi daha da zorlaştırmaktadır. Bütün bunlara rağmen şu sonuçlara varılabilir. Aynı mecmuada hemen hemen aynı gazelin iki farklı şaire ait gösterilmesi kafa karışıklığına

²⁰ Sungurhan, A., a.g.e., s. 416.

²¹ Sungurhan, A., a.g.e., s. 230-231.

sebeptir. Fakat mecmuanın 42(b). varlığında yer alan Bâli mahlaslı gazelin beş beyitten oluşmaktadır ve vezin açısından da daha uygundur. Zira Bâkî mahlaslı gazelde “Zülf-i nigâra uyma kerhiktür? ötesi” ifadesi tamamen anlamsız kalmaktadır. Bunun yerine Bâli mahlaslı gazelde yer alan “Zülf-i nigâra uyma karanlıktır ötesi” ifadesi daha anlamlı ve vezne uygun düşmektedir. “Kim geçdi candan öte tüz-peñesi” ifadesi de hece eksikliğınden vezne uygun düşmemektedir. Onun yerine “Çünkim candan öte geçer cânâ peñesi” ifadesi vezin açısından daha uygundur. Ayrıca gazelin beş beyit olması gazelin bütünlüğünü de tamamlar niteliktedir. Bütün bu sebeplerden ötürü Kınalızâde’nin tezkiresinden de yola çıkarak bu gazelin Bâli adlı şaire ait olması kanaatimizce daha muhtemel gözükmektedir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Fransa Milli Kütüphanesi’nde bulunan Turc 288 no.lu mecmuada Necâtî Beg’in *Dîvân*’ında yer almayan bir gazeli, tarafımızca yapılan diliçi çevirisi ve açıklamasıyla beraber verilmiş ve yayımlanmış divanındaki kelime ve terkiplerle karşılaştırılmıştır. Karşılaştırılan ifadeler doğrultusunda ise ortada büyük bir benzerlik olduğu görüldüğünden dolayı söz konusu gazelin Necâtî Beg’e ait olduğuna tarafımızca kanaat getirilmiştir. Bununla birlikte Hâşimî’nin bilinmeyen bir gazeli yayımlanmış ve bu şiirin Şemsi (Ahmed) Paşa’nın şiiriyle arasında dikkat çekici benzerlikler taşıdığı görülmüştür.

Mecmuada dikkat çeken başka bir konu ise Bâkî ve Bâli mahlasıyla yayımladığımız dört/beş beyitlik gazelin ilk iki beyti *Meşâirü’ş-şuarâ*’da ve *Künhü’l-Ahbâr*’da, dört beyitlik hâli ise *Tezkiretü’ş-şuarâ*’da yer aldığı görülmüştür. Gazel, *Meşâirü’ş-şuarâ*’da ve *Künhü’l-Ahbâr*’da Sâkî’ye; Kınalızâde’nin *Tezkiretü’ş-şuarâ*’sında ise Bâli’ye ait gösterilmektedir. Kınalızâde’nin tezkiresinden ve çalışmamıza konu olan mecmuadan hareketle söz konusu gazelin Bâli’ye ait olduğu sonucuna varılmıştır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin yayın süreçlerinde Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi’nin “*Etik Kurallara Uygunluk*” başlığı altında belirtilen esaslara uygun olarak hareket edilmiştir. Çalışmanın araştırma kısmında etik kurul izni gerektirecek bir husus bulunmamaktadır.

Araştırmacıların Katkı Beyanı

Tek yazarlı ele alınan makale yazar tarafından üretilmiştir. Yazar; Arş. Gör. Dr. Ömer Arslan’a, Dr. Öğr. Üyesi Bilal Alpaydın’a, Prof. Dr. Mücahit Kaçar’a destekleri için teşekkür etmektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı

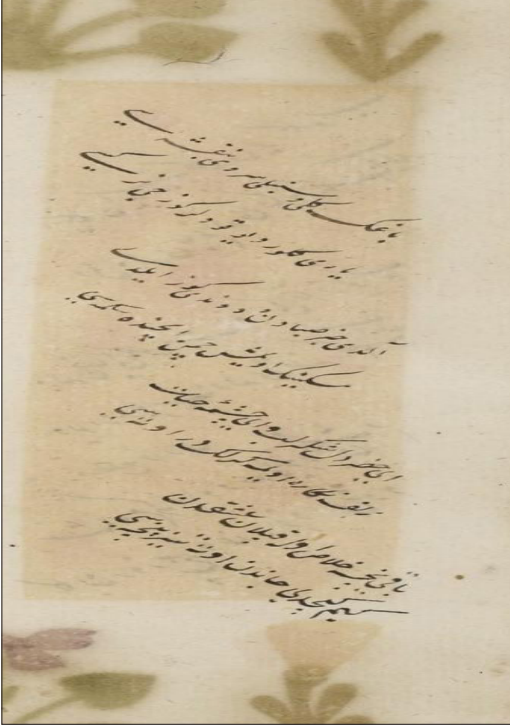
Makalede yazar tarafından beyan edilmiş herhangi bir olası çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

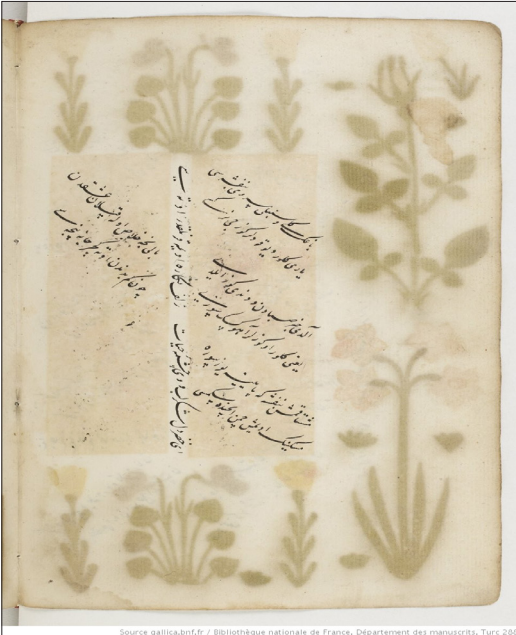
- Akkaya, M. (1992). *Şemsi Paşa Divânı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Açıkgöz, N. (2017). *Riyâzü 'ş-şu 'arâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları e-kitap, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf?0> (09.06.2022).
- Canım, R. (2018). *Tezkiretü 'ş-şu 'arâ ve Tabsiratü 'n-Nuzamâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, e-kitap, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/60327,latifi-tezkiretus-suara-ve-tabsiratun-nuzamapdf.pdf?0> (12.01.2022).
- Çiftçi, Ö. (2017). *Fatin Tezkiresi*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, e-kitap, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55976,fatin-tezkiresi-pdf.pdf?0> (10.06.2022).
- Devellioğlu, F. (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitapevi.
- Gürbüz, M. (2018). *Sultân-ı Hübâna Münsib Eş 'âr*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, e-kitap, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58582,sultan-i-hubana--munasib-esarpdf.pdf?0> (10.06.2022).
- İsen, M. (2017). *Künhü 'l-Ahbâr 'ın Tezkire Kısmı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, e-kitap, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55739,kunhul-ahbarin-tezkire-kismpdf.pdf?0> (12.01.2022).
- Kılıç, F. (2018). *Meşâ 'irü 'ş-şu 'arâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, e-kitap, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0> (12.01.2022).
- Köksal, M. F. (2012). *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Küçük, S. (2019). *Bâkî Divânı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mermer, A. ve Koç Keskin, N. (2005). *Eski Türk Edebiyatı Terimler Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sungurhan, A. (2017). *Tezkiretü 'ş-şu 'arâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, e-kitap, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55834,kinalizade-hasan-celebipdf.pdf?0> (12.01.2022).
- Tarlan, A.N. (2000). *Ahmed Paşa Divânı*, İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Tarlan, A.N. (1963). *Necâtî Bey Divânı*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Yılmaz, H.K. (1997). Hâşimî, *TDVİA*, Cilt: XVI, 406-407.
- Yılmaz, O. (2015). *Necâtî Bey Divânı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.

EKLER

Bâkî, 31a.

Bâli, 42b.

Source: gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France, Département des manuscrits, Turc 200

Hâşimî, 78b.

Necâtî, 86a.

